

УДК 338.434:631.115.1

ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Яворська Т.І., к.е.н, доцент
ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН

Рассматриваются современные проблемы кредитования коммерческими банками малого бизнеса в сельском хозяйстве. Рекомендуются усовершенствование структуры залогового имущества для получения кредита.

Ключевые слова: *малый бизнес, финансово-кредитное обеспечение, банк, кредитование, фермерское хозяйство.*

Modern problems of crediting of small business in agriculture by banks of commerce are considered. The improvement of mortgaging property structure for credit obtaining is recommended.

Key words: *small business, financial and credit maintenance, bank, crediting, farm.*

Постановка проблеми. Однією з найбільш актуальних проблем розвитку малого бізнесу в сільському господарстві є забезпечення фінансування виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові аспекти фінансування аграрного сектора постійно знаходяться у центрі уваги таких вчених, як О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, А.А. Денисенко, С.Д. Іваницька, М.В. Калінчик, С.М. Колотуха, М.Й. Малік, К.М. Мельник, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, П.А. Стецюк та ін. Разом з тим проблема фінансування суб'єктів малого бізнесу у сільському господарстві (особистих селянських господарств, фермерських господарств та невеликих сільськогосподарських підприємств) вимагає проведення подальших досліджень.

Мета роботи. Внаслідок специфіки аграрного сектору економіки належне фінансово-кредитне забезпечення є визначальним чинником розвитку галузі. В умовах недостатнього бюджетного фінансування малого бізнесу в сільському господарстві саме від доступності кредитних ресурсів значною мірою залежить можливість нарощування обсягів виробництва та розвиток приватної ініціативи у жителів села.

До 2009 року найбільшими кредиторами сільського господарства були комерційні банки. Досвід свідчить, що банківське кредитування має цінові переваги порівняно з іншими кредиторами, проте на його отримання необхідні додаткові витрати. Так, при оформленні банківського кредиту позичальник оплачує послуги з оцінки об'єкта застави, його страхування. Додатковими витратами є складання бізнес-плану. Загалом ці витрати можуть становити 3–6 % від суми кредиту, який позичальник сплачує при його отриманні. Важливим стримуючим фактором є можливість позичальника забезпечити повернення кредиту. Так, при відсутності гарантій вартість застави, яка приймається у забезпечення, повинна перевищувати суму позики у півтори-два рази. При цьому вартість об'єктів застави буде оцінена на 10–30 % нижче ринкової ціни об'єкта на момент укладання кредитного договору, чим банки страхуються від коливання цін на об'єкт застави. Таким чином, основними користувачами кредитів комерційних банків у сільському господарстві є великі і середні підприємства [2, с.101–102].

В сучасних умовах фінансової кризи банки або взагалі перестали кредитувати сільське господарство, або ще більше підвищили вимоги до умов кредитування великих сільськогосподарських підприємств, а суб'єкти малого бізнесу у сільському господарстві (особисті селянські господарства, більшість фермерських господарств та невеликі сільськогосподарські підприємства) взагалі залишилися майже без фінансової підтримки. Тільки невелика кількість комерційних банків не на досить пільгових умовах продовжує програму мікрокредитування.

Автором проведено анкетування суб'єктів малого бізнесу у сільському господарстві Запорізької області, одним із питань якого було "Які джерела фінансової підтримки своєї діяльності Ви використовуєте?" (рис. 1).

Найбільша кількість респондентів виділила використання банківського кредиту (58 %), приватної позики (27 %), товарного кредиту (11 %) та державного фінансування (4 %). Послуги небанківських кредитних установ, а саме кредитних спілок, фондів громадських об'єднань, недержавних пенсійних фондів, інвестиційних центрів, товариств взаємного страхування та кредитування, фондів підтримки підприємств різних форм власності, страхових компаній, гарантійних установ не використовувалися взагалі.

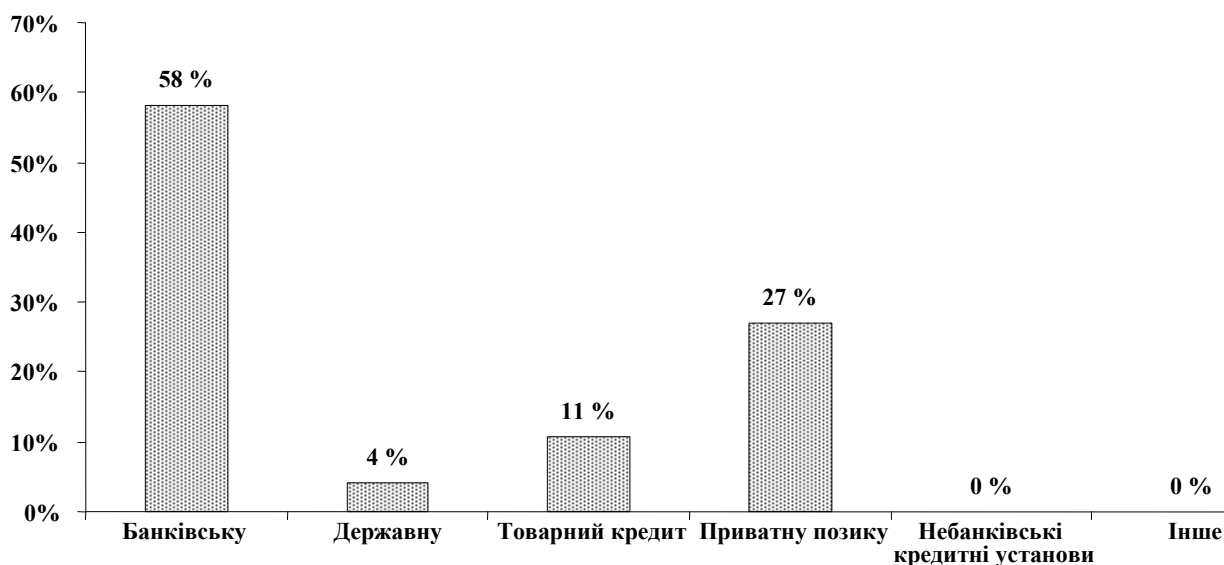

Рис. 1. Фінансова підтримка, яка використовується респондентами для розвитку малого бізнесу

Кредитування у сільському господарстві є органічною частиною виробничого процесу. Тут понад 60 відсотків складають основні фонди, а решту становлять обігові засоби. В рослинництві оборот складає 6–12 місяців, а в тваринництві не менше 1–3 років. За даними опитування дрібних сільськогосподарських виробників для розвитку свого бізнесу вони хотіли б використовувати: банківську підтримку – 50 %, державну – 30 %, підтримку небанківських кредитних установ – 11 %, товарний кредит – 8 % та приватну позику – 1 % (рис. 2).

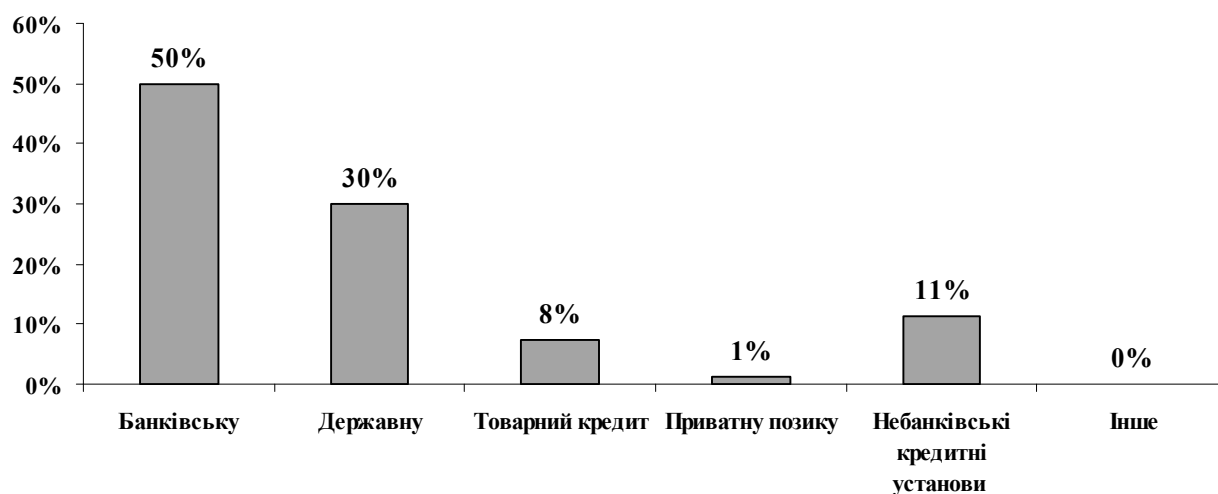

Рис. 2. Фінансова підтримка, яку б респонденти хотіли використати для розвитку бізнесу

Проте, незважаючи на найбільший вибір респондентами банківської підтримки через механізм кредитування, невирішеною проблемою вони вважають занадто високі відсоткові ставки за кредитами (20 % опитаних).

Кризова ситуація, яка склалася у банківській системі України, не дає можливості комерційним банкам суттєво зменшувати відсоткові ставки за кредит. Ця ситуація поряд із відсутністю бюджетного фінансування малого бізнесу у сільському господарстві ставить у складне становище як виробників, так і банківські структури.

Ми пропонуємо на прикладі роботи "ПроКредит Банку", який є першою і єдиною в Україні фінансовою установою, яка спеціалізується виключно на наданні банківських послуг малим та мікропідприємствам, знайти нові шляхи покращення кредитної політики банків, зокрема використання більш лояльніших підходів до структури застави майна по кредиту для сільськогосподарських товаровиробників.

Розглянемо ситуацію, коли у банк звернулося фермерське господарство "Колос" за кредитом в розмірі 120000 гривень на поповнення обігових коштів, а саме: закупівля паливно-мастильних матеріалів у розмірі 30800 грн., мінеральних добрив для внесення під озиму пшеницю (20250 грн.), насіння озимого ячменю (13200 грн.), засобів захисту рослин (3931 грн.), добрив для стимулювання росту рослин (20000 грн.), ремонт сільськогосподарської техніки 22400 грн., кошти на заробітну плату 5643 грн. та на інші витрати 3776 грн. (комісія за видачу кредиту – 3 % від суми кредиту, комісія за зняття готівкових коштів в касі – 0,8 % від суми, яка знімається).

У заставу для надання кредиту запропоноване таке майно: зернозбиральний комбайн ДОН-1500, 1990 року випуску, заставна вартість – 87000 грн.; трактор ЮМЗ-6, 1992 року випуску, заставна вартість – 12000 грн.; трактор МТ-82 1983 року випуску, заставна вартість 15000 грн., жатка ЖББ-3,6 2006 року випуску, заставна вартість – 12950 грн., дискова борона АГ-2,4 2004 року випуску, заставна вартість – 6440 грн. Загальна заставна вартість складає 133390 грн. Коефіцієнт покриття заставою складає 1,11 (за нормативами банку коефіцієнт покриття заставою повинен бути більше 1,3).

Банк на підставі запропонованих фермерським господарством фінансових даних (табл. 1), а саме балансу та звіту про фінансові результати для здійснення оцінки фінансового стану позичальника – юридичної особи розраховує такі основні економічні показники його діяльності:

- платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності);
- фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів);
- обсяг реалізації;
- обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банках; наявність картотеки неплатежів – у динаміці);
- склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки);
- собівартість продукції (у динаміці);
- прибутки та збитки (у динаміці);
- рентабельність (у динаміці);
- кредитна історія (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів).

Таблиця 1

Дані балансу на 01.01.2009 року та звіту про фінансові результати ФГ "Колос" за 2008 рік

Код статті	Статті	На кінець звітного періоду, грн.
1.	Актив балансу	
2.	Необоротні активи	386400
3.	в тому числі основні засоби	386400
4.	Оборотні активи	165700
5.	в тому числі високоліквідні активи (грошові кошти та поточні фінансові інвестиції)	400
6.	Витрати майбутніх періодів	-
7.	Всього	552100
8.	Пасив балансу	
9.	Запозичені кошти	229200
10.	Поточні зобов'язання	122900
11.	Довгострокові зобов'язання	106300
12.	Цільове фінансування	-
13.	Власний капітал	322900
14.	Всього	552100
15.	Звіт про фінансові результати	
16.	Всього виручка від реалізації	131800
17.	ПДВ, інші відрахування з доходу	-
18.	Чистий дохід від реалізації продукції	131800
19.	Інші доходи	56400
20.	Витрати	56400
21.	Податок на прибуток	-
22.	Чистий прибуток	75400
23.	Період, за який складена Ф. 2., місяців	12
24.	Середньомісячний дохід ((чистий + інший дохід)/кількість місяців)	10983

Банк визначає значення показників платоспроможності фермерського господарства та його фінансової стійкості з урахуванням статистичних даних по галузі сільського господарства, у якій він працює, і даних про результати діяльності самого фермерського господарства.

Для фермерського господарства, діяльність якого пов'язана з сезонним характером виробництва, середньомісячна сума надходжень визначається за 12 місяців. Далі розраховуються всі основні економічні показники виробничої діяльності, здійснюється класифікація позичальника-юридичної особи за відповідними класами. Банк, розглянувши можливість видачі кредиту в розмірі 120000 грн. під заставу, що пропонувалася, зробив розрахунок визначення класу позичальника та присвоїв позичальнику категорію кредиту "під контролем", класу Б. Це означає, що сукупний чистий дохід позичальника незначно перевищує внески на погашення кредиту і відсотків/комісій за ним, а отже, банк не захоче ризикувати, видавши такий обсяг кредиту. Реальний обсяг кредиту, який може запропонувати банк під наведену заставу – це 10000 тис. грн..

Фермерське господарство "Колос" по оцінці кредитоспроможності на отримання кредиту в розмірі 100 000 грн. було віднесено до категорії "Стандартний кредит" класу позичальника "А", тобто сукупний чистий дохід позичальника значно перевищує внески на погашення кредиту і відсотків/комісій за ним, високою є ймовірність збереження такого співвідношення протягом дії кредитної угоди; обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні або позичальник має високу особисту кредитоспроможність (що підтверджується документально) і залуговує на безперечну довіру; немає жодних свідчень про можливість затримки із поверненням кредиту і відсотків/комісій за ним відповідно до умов кредитної угоди.

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників банків Національним банком України згідно Постанови № 279 "Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Національного банку, остання зміна № 406 від 01.12.2008) від 06.07.2000 р. устанавлюється порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [2].

Резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків (далі – резерв під кредитні ризики) є спеціальним резервом, необхідність формування якого обумовлена кредитними ризиками, що властиві банківській діяльності. Створення резерву під кредитні ризики – це визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризиковості кредитних операцій.

Резерв під кредитні ризики поділяється на резерви під стандартну та нестандартну заборгованість за кредитними операціями. Резерви під нестандартну заборгованість формуються за кредитними операціями, класифікованими як "під контролем", "субстандартні", "сумнівні", а також "безнадійні".

Здійснимо розрахунки формування резервів для ситуації категорії "Стандартний кредит", класу позичальника "А" при сумі кредиту 100000 грн. (ситуація 1).

1. Знаходимо розрахункову вартість застави, це становить 50 %, від всієї заставної вартості майна:

$$133390 \times 50 \% = 66695 \text{ (грн.)}$$

2. Розраховуємо чистий кредитний ризик: від всієї заборгованості по кредиту віднімається розрахункова вартість застави:

$$100\ 000 - 66695 = 33305 \text{ (грн.)}$$

3. Формуємо резерв для відшкодування можливих втрат на повний розмір чистого кредитного ризику за основним боргом. За нашою категорією кредитний ризик є незначним і становить 1% чистого кредитного ризику:

$$33305 \times 1\% = 333,05 \text{ (грн.)}$$

Тобто банк відкликає 333,05 грн. від активних операцій банку, а саме на кредитування та інші заходи.

Проте позичальнику необхідний кредит у сумі 120000 гривень. Аналогічний розрахунок формування резерву під кредитні ризики показує, що банк (ситуація 2) відкликає в 10 разів більшу суму (3332,2 грн.), ніж в першій ситуації. Кількість балів клієнта зменшується із 80 в першій ситуації до 76 в другій. Це пов'язане з тим, що в структурі застави не має мінімуму 70 % застави, яку б складала нерухомість, автотранспорт, обладнання та депозит. Кредит повністю не забезпечений заставою, тому впевненість, що банк піде на такий ризик, дуже низька.

За даних обставин ми рекомендуємо вдосконалити кредитну політику банку через розгляд такої застави для кредитування як майбутній врожай фермерського господарства "Колос". Майбутній вро-

жай, як предмет застави, має для банку свої переваги: простота оформлення та відчуження, можливість страхування, висока ліквідність. Фермерові застава майбутнього врожаю теж вигідна: при відсутності іншої застави можна одержати кредит; на випадок настання страхового випадку зі страховою компанією буде спілкуватися в першу чергу банк; закладений банку врожай "охороняється" від вимог інших кредиторів та інше. Вважаємо доцільним для уникнення високих ризиків при можливому неврожаї, частку майбутнього урожаю, який пропонується під заставу, обмежити 20 відсотками.

У випадку третьої ситуації, коли фермерське господарство "Колос" хоче взяти кредит в розмірі 120000 грн. і додає до наявної застави доходи від отримання майбутнього врожаю (25000 грн.), загальна застава вартість складе 158390 грн., коефіцієнт покриття заставою – 1,31. Аналогічний розрахунок, як і в першій та другій ситуаціях, формування резерву показав, що у третій ситуації банк відкликає від активних операцій 408,5 грн. (табл. 2).

Таблиця 2

Формування резерву після видачі кредиту фермерському господарству "Колос"

	1 ситуація	2 ситуація	3 ситуація
Сума кредиту, грн.	100000	120000	120000
Класифікація позичальника згідно оцінки фінансового стану	А	Б	А
Класифікація кредитної операції за ступенями ризику	Стандартна	Під контролем	Стандартна
Заставна вартість майна, грн.	133390	133390	158390
Розрахунковий відсоток застави, %	50	40	50
Розрахункова вартість застави, грн.	66695	53356	79195
Чистий кредитний ризик, грн.	33305	66644	40805
Кредитний ризик, %	1	5	1
Формування резерву, грн.	333,05	3332,20	408,05

Основними вимогами до позичальника у випадку надання кредиту під частину майбутнього урожаю, є: наявність земельних ділянок для вирощування сільськогосподарських культур; наявність необхідної сільськогосподарської техніки, машин і обладнання для догляду за сільськогосподарськими культурами; наявність укладених договорів на поставку ПММ, засобів захисту рослин і інших матеріальних ресурсів для догляду за посівами й збирання врожаю, або фактична наявність зазначених матеріальних ресурсів у господарстві позичальника; наявність власних потужностей по доробці та зберіганню врожаю, або наявність укладених договорів з підприємствами, що здійснюють відповідні послуги зі зберігання урожаю; наявність технологічної карти вирощування сільськогосподарських культур.

Додатковими вимогами для надання кредиту до закінчення сівби є: наявність досвіду у позичальника по виробництву продукції рослинництва, вирощування переданої в заставу культури, становить не менше трьох виробничих циклів; присутність у штаті фахівця із середнім спеціальною або вищою освітою у галузі рослинництва.

Пропонуємо забезпеченням по кредиту при його наданні вважати наявність документа (довідка, висновок та ін.) з районного управління сільського господарства, який видається після появи сходів сільськогосподарської культури і підтверджує нормальний стан посівів. Після розгляду першої та третьої ситуацій, можна зробити загальну порівняльну таблицю ефективності видачі кредиту в розмірі 100000 грн. та 120000 грн. (табл. 3).

Таблиця 3

Загальна порівняльна таблиця ефективності видачі кредиту для банку та фермерського господарства "Колос"

Показники	Кредит 100000 грн.	Кредит 120000 грн.	Відхилення, +/-
1	2	3	4
Банк			
Сплата відсотків за користування кредитом, грн.	35421	42732	7311
Комісія за видачу кредиту (3 % від суми кредиту), грн.	3000	3600	600
Комісія за зняття готівкових коштів в касі – (0,8 % від суми, яка знімається), грн.	776	931,2	155,2

Продовження табл. 3

1	2	3	4
Формування резерву кредитного ризику, грн.	333,05	408,05	75
Всього	38863,95	46855,15	7991,2
Фермерське господарство "Колос"			
Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції, грн.	320545	352224	31679
Собівартість реалізованої продукції, грн.	136213	155152	18939
Валовий прибуток, грн.	184332	197072	12740
Валова рентабельність, %	57,5	56,0	-1,5
Накладні затрати, грн.	114200	118269	4069
Результат основної діяльності, грн.	70132	78803	8671
Інші прибутки, грн.	113560	113560	-
Інші затрати, грн.	24000	24000	-
Чистий прибуток, грн.	159692	168363	8 671
Чиста рентабельність, %	49,8	47,8	-2,0

Аналіз впровадження такого виду застави рухомого майна для надання кредиту, як майбутній врожай, показує, що це вигідно як для банку, так і для фермерського господарства "Колос". Банк отримує надходження 7991,2 грн. при видачі 120000 грн., це на 20,56 % більше ніж при видачі 100000 грн. Так існує певний ризик, але для його зменшення треба використовувати страхування майбутнього врожаю, яке зараз пропонує багато страхових фірм. Фермерське господарство "Колос" отримує на 8671 грн. більший чистий прибуток при отриманні 120000 грн., ніж при кредиті в розмірі 100000 грн., тому що вчасно закупляє та вносить стимулятори росту рослин, які так необхідні при підвищенні якості та збільшенні кількості майбутнього врожаю.

Висновок. Суб'єкти малого бізнесу в сільському господарстві (особисті селянські господарства, фермерські господарства та невеликі сільськогосподарські підприємства) не завжди мають однакові права порівняно із великими сільськогосподарськими підприємствами у сфері державної підтримки. У більшості випадків майно, яким вони володіють складається в основному із застарілої неліквідної сільськогосподарської техніки та нерухомості, а земля не може виступати заставою по кредиту, тому що на її продаж накладено мораторій. Впровадження застави для кредитування частини майбутнього урожаю надасть можливість виробникам сільськогосподарської продукції вчасно отримувати більші суми кредитів для розвитку свого бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Національного банку, остання зміна № 406 від 01.12.2008) від 06 липня 2000 року № 279 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Проблеми фінансової підтримки малих і середніх підприємств на селі / За ред. М.Я. Дем'яненка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 240 с.
3. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку: матеріали Дев'ятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, (Київ, 26–27 квіт. 2007 р.) / Редкол.: П.Т. Саблук та ін.. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 582 с.